

Ελληνικά ως δεύτερη γλώσσα I

Ελληνικά ως δεύτερη γλώσσα στη συμβατική τάξη: Προσεγγίσεις για διάφορα μαθήματα ειδικότητας: Γλώσσα, Μαθηματικά, Ιστορία, Γεωγραφία, Φυσικές Επιστήμες κ.λπ.

Περιεχόμενα

- 2.0 Εισαγωγή
- 2.1 Η σχολική επίδοση των μαθητών της Γ2 στη Γλώσσα και τα γνωστικά αντικείμενα
- 2.2 Ακαδημαϊκός γραμματισμός στο σχολείο
- 2.3 Τα συστατικά στοιχεία του ακαδημαϊκού λόγου
- 2.4 Τα χαρακτηριστικά του ακαδημαϊκού λόγου
  - 2.4.1 Γενικός ακαδημαϊκός λόγος
  - 2.4.2 Ειδικός ακαδημαϊκός λόγος
- 2.5 Συνδυαστικές προσεγγίσεις Γλώσσας και Περιεχομένου (Γνωστικού Αντικειμένου)
  - 2.5.1 Η Διδασκαλία της Γλώσσας με Βάση το Περιεχόμενο
  - 2.5.2 Η μέθοδος CLIL
- 2.6 Διδακτικό σενάριο Γλώσσα & Γεωγραφία
- 2.7 Συνδυαστική διδασκαλία Γλώσσας & Φυσικής: Ένα Εικονογραφημένο Λεξικό Φυσικής για το Σχολείο
- 2.8 Διδακτικό σενάριο Γλώσσα & Φυσικές Επιστήμες

2.0 Εισαγωγή

Παρατηρήστε την παρακάτω εικόνα. Ποια από τις 2 σελίδες του βιβλίου πιστεύετε ότι μπορεί να είναι αντικείμενο ενός γλωσσικού μαθήματος στη Γ2;

1 Ο Λουκάς, η Χαρά, ο Αρμπέν και η Γαλήνη βρίσκονται στο σουπερμάρκετ, για να αγοράσουν ό,τι θα χρειαστούν για το ταξίδι στη Χωχαρούπα.

– Ποιος έχει τη λίστα με τα ψώνια; Τι χρειαζόμαστε;

– Εγώ την έχω! Θέλουμε ψωμί για τoστ, νερό, χυμούς, μπαταρίες, χαρτομάντιλα, κονσέρβες και ένα ανοιχτήρι για κονσέρβες.

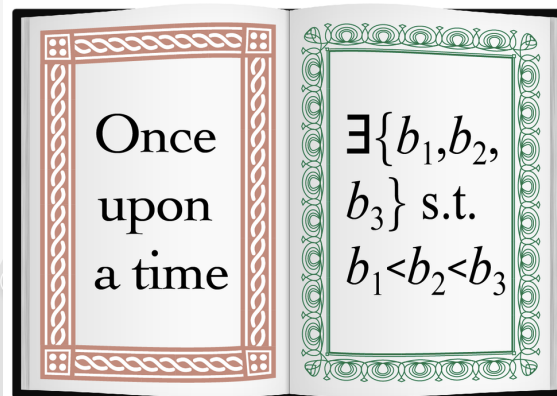
– Να πάρουμε και σοκολάτες!

– Οι σοκολάτες θα λιώσουν στο ταξίδι.

– Έχει δίκιο ο Αρμπέν. Να! Δες τι είναι γραμμένο πάνω σε αυτήν τη σοκολάτα: «Να διατηρείται σε μέρος δροσερό».

Mathematics is a language. We should teach it that way.
To solve the problems of math education, we should study how language education solves the same problems.

- Όταν δοθούν δύο φυσικοί αριθμοί Δ (Διαιρετέος) και δ (δαιρέτης), τότε υπάρχουν δύο άλλοι φυσικοί αριθμοί π (πηλίκo) και u (υπόλοιπο), ώστε να ισχύει η ισότητα:

$$\Delta = \delta \cdot \pi + u$$

2.1 Η σχολική επίδοση των μαθητών της Γ2 στη Γλώσσα και τα γνωστικά αντικείμενα

1. Η σχολική επίδοση των μαθητών χαρακτηρίζεται συχνά από μειωμένο ενδιαφέρον για γνωστικά αντικείμενα, όπως η Φυσική, τα Μαθηματικά, κ.ά. (Osborne & Collins 2003), αλλά και από ελλειμματική πρόσληψη των εννοιών τους (Johnstone 1991, Vollmer 2009).

2. Στην περίπτωση των μαθητών της Ελληνικής ως Γ2 οι δυσκολίες κατανόησης των επιστημονικών αντικειμένων του Αναλυτικού Προγράμματος μεγεθύνονται, καθώς οι μαθητές καλούνται να μάθουν (Carrasquillo & Rodríguez 1996, Cummins 1984, 2000):

- α) το γνωστικό περιεχόμενό τους και
- β) τις γλωσσικές & επικοινωνιακές συμβάσεις που το διέπουν.

Επομένως, οι μαθητές θα πρέπει να είναι σε θέση να επικοινωνήσουν πολυδιάστατα στο σχολικό περιβάλλον. Για να το κάνουν αυτό, θα πρέπει να διαθέτουν (Cummins 1984, 2000, Ζάγκα 2007):

1. Βασικές επικοινωνιακές διαπροσωπικές ικανότητες
2. Γνωστική/Ακαδημαϊκή ικανότητα

Η θεωρία του Παγόβουνου (Cummins)

πλαισιωμένη

Βασικές Διαπροσωπικές Επικοινωνιακές Ικανότητες (BICS)

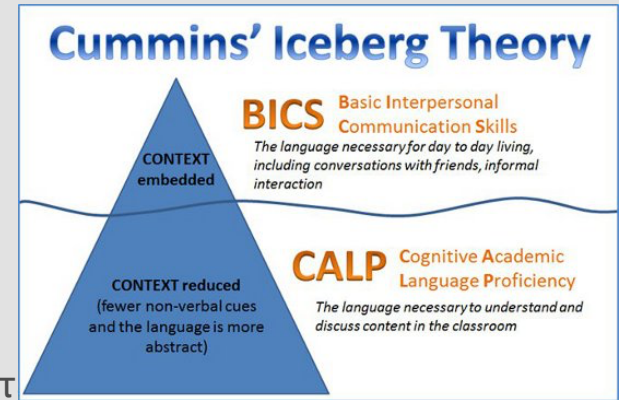
Η γλώσσα που απαιτείται στην καθημερινή ζωή,
π.χ. συζητήσεις με φίλους, διαπροσωπικές επαφές.

①

μη πλαισιωμένη

Γνωστική/ Ακαδημαϊκή Γλωσσική Ικανότητα

Η γλώσσα που απαιτείται για την κατανόηση και τη διαπραγμάτ
περιεχομένου στη σχολική τάξη.

Το μοντέλο το «διπλού παγόβουνου» του Cummins

ΓΝΩΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Γνώση/ Νόηση

Κατανόηση

Εφαρμογή

ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

Προφορά

Λεξιλόγιο

Γραμματική

(άμεσα εμφανείς)

Βασικές Διαπροσωπικές Επικοινωνιακές Ικανότητες

Γ1

Ανάλυση

Σύνθεση

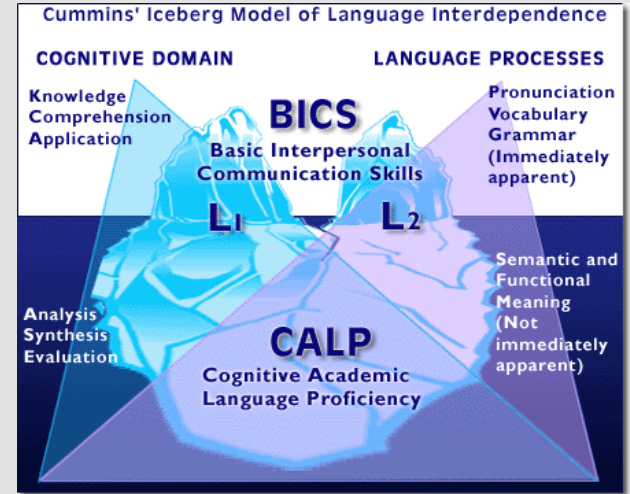
Αξιολόγηση

Γ2

Σημασία & Λειτουργικότητα

(όχι άμεσα εμφανείς)

Γνωστική/ Ακαδημαϊκή Γλωσσική Ικανότητα

2.2 Ακαδημαϊκός γραμματισμός στο σχολείο

Οι απαιτήσεις γραμματισμού που προϋποτίθενται από τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ) εμπεριέχουν μια πληθώρα επικοινωνιακών πρακτικών σε ποικίλα κειμενικά είδη (π.χ. περιγραφή, επιχειρηματολογία, κ.ά.), θεματικά πεδία (π.χ. περιβάλλον, τέχνες, κ.ά.) και γνωστικά αντικείμενα (π.χ. Φυσική, Γεωγραφία, Ιστορία, κ.ά.). Για να αποκτήσει ο μαθητής τον **ακαδημαϊκό γραμματισμό** στον οποίο στοχεύει το σχολείο, θα πρέπει να έχει την ικανότητα να εναλλάσσεται ανάμεσα στις πρακτικές που προϋποθέτει το κάθε θεματικό πεδίο ή γνωστικό αντικείμενο, να αξιοποιεί ένα ρεπερτόριο γλωσσικών πρακτικών κατάλληλων στο καθένα από αυτά και να διαχειρίζεται τα κοινωνικά νοήματα και τις κοινωνικές ταυτότητες που το καθένα αναδεικνύει (Street 2004).

Θα πρέπει, δηλαδή, να έχει μνηθεί στον **ακαδημαϊκό λόγο**.

Τα χαρακτηριστικά του ακαδημαϊκού λόγου εντοπίζονται:

στην **κάθετη διάταξη των ΑΠΣ**: π.χ. τυπικές λειτουργίες του ακαδημαϊκού λόγου, όπως η επιχειρηματολογία ή το γενικό ακαδημαϊκό λεξιλόγιο που εντοπίζεται στα γνωστικά αντικείμενα όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων (**Γενικός ακαδημαϊκός Γραμματισμός**) και στην **οριζόντια διάταξη**, π.χ. τεχνικό λεξιλόγιο ή επιστημονική ορολογία των γνωστικών αντικειμένων μιας συγκεκριμένης τάξης (**Ειδικός Ακαδημαϊκός Γραμματισμός**).

Εργασία 1

Απαντήστε σύντομα τις ακόλουθες ερωτήσεις

1. Ποιο επάγγελμα επιθυμείς να ακολουθήσεις

μεγαλώνοντας; .....

2. Ποιες σχέσεις έχει αυτό το επάγγελμα με :

- A. τη φυσική γεωγραφία
- B. την ανθρωπογεωγραφία
- Γ. την περιβαλλοντική γεωγραφία

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Δραστηριότητες

1. Να εξετάσετε ποιες από τις πιο κάτω παραστάσεις μπορούν να γραφούν υπό μορφή δύναμης με εκθέτη μεγαλύτερο του 1:

(α) $3 \cdot 3 \cdot 3 \cdot 3$

(β) $4 \cdot 3 \cdot 5$

(γ) $2013 \cdot 2013 \cdot 2013$

(δ) $4 + 4 + 4$

(ε) $\beta \cdot \beta$

(στ) $\frac{2 + 2 + \dots + 2}{101 \text{ προσθετέους}}$

Γεωγραφία Α' Γυμνασίου,
Υπουργείο Παιδείας & Πολιτισμού Κύπρου

Μαθηματικά Α' Γυμνασίου,
Υπουργείο Παιδείας & Πολιτισμού Κύπρου

Εργασία 1

Απαντήστε σύντομα τις ακόλουθες ερωτήσεις

1. Ποιο επάγγελμα επιθυμείς να ακολουθήσεις

μεγαλώνοντας; .....

2. Ποιες σχέσεις έχει αυτό το επάγγελμα με :

A. τη φυσική γεωγραφία

B. την ανθρωπογεωγραφία

Γ. την περιβαλλοντική γεωγραφία

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Γεωγραφία Α΄ Γυμνασίου,
Υπουργείο Παιδείας & Πολιτισμού Κύπρου

Δραστηριότητες

1. Να εξετάσετε ποιες από τις πιο κάτω παραστάσεις μπορούν να γραφούν υπό μορφή δύναμης με εκθέτη μεγαλύτερο του 1:

(α) $3 \cdot 3 \cdot 3 \cdot 3$

(β) $4 \cdot 3 \cdot 5$

(γ) $2013 \cdot 2013 \cdot 2013$

(δ) $4 + 4 + 4$

(ε) $\beta \cdot \beta$

(στ) $\frac{2 + 2 + \dots + 2}{101}$ προσθετέους

Μαθηματικά Α΄ Γυμνασίου,
Υπουργείο Παιδείας & Πολιτισμού Κύπρου

Γενικός ακαδημαϊκός γραμματισμός

Σύνθετη γλωσσική ικανότητα & γλωσσικές δεξιότητες **σε όλους τους επιστημονικούς κλάδους:**

- γενικό ακαδημαϊκό λεξιλόγιο
- συγγραφή περίληψης
- λήψη σημειώσεων
- γλωσσικές συμβάσεις ανά περίσταση επικοινωνίας ...

Ειδικός ακαδημαϊκός γραμματισμός

Σύνθετη γλωσσική ικανότητα & γλωσσικές δεξιότητες **σε συγκεκριμένους επιστημονικούς** κλάδους, π.χ.

στη Φυσική:

πειραματική εφαρμογή (π.χ. θερμότητα, θερμοκρασία) —> παρατήρηση —> κατανόηση του φυσικού φαινομένου —> διατύπωση του φαινομένου σε επιστημονικό λόγο —> εφαρμογή των γνώσεων στην επίλυση προβλημάτων της καθημερινής ζωής και επιχειρηματολόγηση (π.χ. Από τι υλικά κατασκευάζονται τα σπίτια στην Κύπρο; Από τι υλικά κατασκευάζονται τα σπίτια των Εσκιμώων; Γιατί;)

2.3 Τα συστατικά στοιχεία του ακαδημαϊκού λόγου

Διαπροσωπική στάση

Αποστασιοποίηση του υποκειμένου

Πληροφοριακό φορτίο

Πυκνότητα & ακρίβεια, υψηλό φορτίο πληροφοριών, τεχνικές και αφηρημένες έννοιες εκφρασμένες με ακριβή και ευσύνοπτο τρόπο

Οργάνωση της πληροφορίας

Τακτικά οργανωμένη ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας, λογικό ξεδίπλωμα των ιδεών

Λεξιλογικές επιλογές

Ποικίλο, ακριβές και τυπικό ρεπερτόριο, γενικό ακαδημαϊκό & ειδικό ακαδημαϊκό λεξιλόγιο

Επίσημο επίπεδο ύφους

Γραμματική μεταφορά

Ονοματοποίηση, χρήση λέξεων σε γραμματικές κατηγορίες που δεν αποτελούν την τυπική τους μορφή (Nagy & Townsend 2012), π.χ. τα ουσιαστικά αναπαριστούν σύνθετες διαδικασίες, ενώ αφηρημένες έννοιες "εκτελούν" ενέργειες

- Η τουριστική βιομηχανία καταναλώνει μεγάλες ποσότητες νερού. Η μέση κατά κεφαλήν κατανάλωση νερού στην Κύπρο φτάνει τα 200 λίτρα ημερησίως. Στο Ηνωμένο Βασίλειο η μέση κατά κεφαλήν κατανάλωση νερού είναι 150 λίτρα ημερησίως. Έχει υπολογιστεί πως ένα χωριό 700 κατοίκων σε αναπτυσσόμενη χώρα καταναλώνει, κατά μέσο όρο, 500 λίτρα νερό τον μήνα, ενώ ένα υπερπολυτελείας ξενοδοχείο καταναλώνει μέσα σε 24 ώρες 1800 λίτρα νερό για κάθε πελάτη. Υπολογίζεται πως ο μέσος άνθρωπος χρειάζεται 50 λίτρα νερό ημερησίως για να καλύψει τις άμεσες ανάγκες του.

● **Διοίκηση**. Την εκτελεστική εξουσία ασκούσε ένας **τοποτηρητής** μαζί με δύο **συμβούλους**. Σημαντικός **αξιωματούχος** ήταν και ο **καπιτάνος της Αμμοχώστου**, που αναλάμβανε την αρχηγία του στρατού σε περιπτώσεις πολέμου. Αυτοί **διορίζονταν** από το **Μεγάλο Συμβούλιο της Βενετίας** που είχε και τη **νομοθετική εξουσία**. Κύριο **μέλημά** τους ήταν η **διασφάλιση των συμφερόντων** της Βενετίας και η **εκμετάλλευση των πόρων** του νησιού. Η **νομοθεσία** που προϋπήρχε, **οι Ασιίζες**, μεταφράστηκαν στα Ιταλικά.

Οι ηλεκτρικές συσκευές μετατρέπουν την ενέργεια

Το ηλεκτρικό ρεύμα μεταφέρει ενέργεια από τα εργοστάσια της ΔΕΗ στο σπίτι μας. Εκεί η ενέργεια του ηλεκτρικού ρεύματος μετατρέπεται στη μορφή που μας είναι κάθε φορά χρήσιμη. Η μετατροπή αυτή γίνεται με τις ηλεκτρικές συσκευές. Η ενέργεια του ηλεκτρικού ρεύματος μετατρέπεται σε φωτεινή στους λαμπτήρες, σε θερμική στο θερμοσίφωνα, την ηλεκτρική κουζίνα και την τοστιέρα, σε κινητική ενέργεια στον ανεμιστήρα και το μίξερ.

Βασίλειο	Βασικά Χαρακτηριστικά των Ζωντανών Οργανισμών
Μονήρη	Απλοί οργανισμοί με ένα κύτταρο (μονοκύτταροι) χωρίς πυρήνα, που είτε παράγουν οι ίδιοι την τροφή τους μέσα στο σώμα τους (π.χ. φωτοσυνθέτουν), είτε προσλαμβάνουν την τροφή τους από το περιβάλλον τους.
Πρώτιστα	Οργανισμοί με ένα κύτταρο (μονοκύτταροι) με πυρήνα, που είτε παράγουν οι ίδιοι την τροφή τους μέσα στο σώμα τους (φωτοσυνθέτουν), είτε προσλαμβάνουν την τροφή τους από το περιβάλλον τους.
Μύκητες	Οργανισμοί που το σώμα τους, στις πιο πολλές περιπτώσεις, αποτελείται από πολλά κύτταρα (πολυκύτταροι) με πυρήνα και κυτταρικό τοίχωμα που δεν φωτοσυνθέτουν, αλλά προσλαμβάνουν την τροφή τους από το περιβάλλον τους.
Φυτά	Πολυκύτταροι οργανισμοί, με εξειδικευμένα κύτταρα με πυρήνα και κυτταρικό τοίχωμα, που παράγουν οι ίδιοι την τροφή τους μέσα στο σώμα τους (φωτοσυνθέτουν).
Ζώα	Πολυκύτταροι οργανισμοί, με εξειδικευμένα κύτταρα με πυρήνα, αλλά χωρίς κυτταρικό τοίχωμα, που εξασφαλίζουν την τροφή τους από τα σώματα άλλων οργανισμών.

Ο κύκλος του νερού

Το ταξίδι αρχίζει. Ο ήλιος ζεσταίνει τη θάλασσα. Το νερό της θάλασσας εξατμίζεται, ανεβαίνει στον ουρανό και γίνεται σύννεφα. Τα σύννεφα τα φυσάει ο αέρας και ταξιδεύουν στον ουρανό. Περνούν από πολλά μέρη και όταν βαρύνουν πέφτουν στη γη σαν βροχή. Το νερό της βροχής επιστρέφει πάλι στη γη και το ταξίδι ξαναρχίζει.

Ανεπίσημο επίπεδο ύψους

Ο κύκλος του νερού

Ο υδρολογικός κύκλος είναι η κίνηση των μορίων του νερού από την επιφάνεια της γης στην ατμόσφαιρα λόγω εξάτμισης και η επάνοδός τους με τη βροχή, το χιόνι και το χαλάζι.

Επίσημο επίπεδο ύψους

(Αγαθοπούλου 2011)

Η εντατική χρήση του Δούναβη, όπως και των άλλων ποταμών της Ευρώπης, η μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού στις όχθες του και η απόρριψη αστικών και βιομηχανικών αποβλήτων έχουν ρυπάνει σε μεγάλο βαθμό τα νερά του. Επιπλέον, συμμορίες οργανωμένου εγκλήματος εκμεταλλεύονται τις ευκαιρίες που τους δίνει το μέγεθος και ο διεθνής χαρακτήρας του Δούναβη για να διεξάγουν λαθρεμπόριο και εμπορία ανθρώπων (κυρίως γυναικών) και να διακινούν ναρκωτικά και παράνομους μετανάστες.

Γεωγραφία Β΄ Γυμνασίου, Υπουργείο Παιδείας & Πολιτισμού Κύπρου

2.4 Τα χαρακτηριστικά του ακαδημαϊκού λόγου

Γενικός ακαδημαϊκός λόγος

Ειδικός ακαδημαϊκός λόγος

①

Παθητική σύνταξη

Στόχος είναι να προβληθούν τα γεγονότα και όχι τα άτομα.

Παραδείγματα: *σημειώνεται ότι, ελέγχθηκε η χρήση...*

Αποφυγή α' ενικού προσώπου

Επιλέγεται η χρήση ρημάτων και αντωνυμιών στον πληθυντικό αριθμό.

Παράδειγμα: *θα επιχειρήσουμε να οριοθετήσουμε...*

Λεξική πυκνότητα

Παρατηρείται μεγάλη συχνότητα λέξεων περιεχομένου και σχετική απουσία γραμματικών λέξεων.

Παράδειγμα: **Τρώγοντας απολαμβάνουν καλύτερα τη συντροφιά Έλληνες και Τούρκοι. Υπάρχουν μάλιστα τόσα κοινά έθιμα και συνήθειες που εύκολα καταλαβαίνει κανείς πόσο κοντά είναι οι δύο λαοί. Για παράδειγμα, την Πρωτομαγιά στην Ελλάδα και στην Τουρκία οι άνθρωποι πηγαίνουν στην εξοχή, ώστε να γιορτάσουν την άνοιξη με γλέντια στους αγρούς** (από το βιβλίο Νεοελληνική Γλώσσα Α' Γυμνασίου).

Ονοματοποίηση

Προτιμώνται ονοματικές φράσεις.

Παράδειγμα: *το νερό βράζει vs ο βρασμός του νερού*

Δείκτες μετριάσμου

Τα λεγόμενα ή τα συμπεράσματα των συντακτών των κειμένων δεν συνιστούν απόλυτη αλήθεια.

Παραδείγματα: *ίσως, πιθανόν, σύμφωνα με τις ενδείξεις, φαίνεται να...*

Επίσημο επίπεδο ύφους

Προτιμάται το επίσημο επίπεδο ύφους.

Παράδειγμα: *αναφέρεται/ δηλώνεται... αντί λέγεται*

(Αραποπούλου & Γιαννουλοπούλου 2001, Vollmer 2009, Αγαθοπούλου 2011)

Λεξιλογική και ορολογική πυκνότητα

Παραδείγματα: δέσμη φωτός, χρωματικό φάσμα, όραση, οπτική, συγκλίνων φακός, κάτοπτρο, ίριδα, αντικατοπτρισμός, όραση, πρίσμα

[+επίσημο]/[+λόγιο] επίπεδο ύφους

Παραδείγματα: προσπίπτει αντί πέφτει, εισέρχεται αντί μπαίνει, σκεδάζεται αντί σκορπίζεται

Ονοματοποιήσεις

Παραδείγματα: ανάκλαση/ διάθλαση/ πρόσπτωση/ διασπορά φωτός

Ταξινομήσεις

Παραδείγματα: οπτικά όργανα: φωτογραφική μηχανή, μικροσκόπιο, τηλεσκόπιο, μάτι κτλ.

Ορισμοί

Παραδείγματα: Οπτικός φακός ονομάζεται ένα διαφανές σώμα, συνήθως από γυαλί, το οποίο έχει καμπύλες επιφάνειες (σφαιρικές ή κυλινδρικές).

Ποικίλα σημειωτικά συστήματα (πολυτροπικότητα)

Παραδείγματα: γραφήματα, διαγράμματα, αφηρημένα σύμβολα, σχήματα κτλ.

Ταξινομήσεις διαδικασιών

Παράδειγμα: Το φαινόμενο του ουράνιου τόξου:

1η Φάση: Μια δέσμη φωτός εισέρχεται σε μια σταγόνα βροχής

2η Φάση: Το φως διαθλάται και αναλύεται στα χρώματα του φάσματος

3η Φάση: Στο εσωτερικό της σταγόνας το φως υφίσταται ολική ανάκλαση

4η Φάση: Το φως εξέρχεται, αφού διαθλαστεί για δεύτερη φορά

5η Φάση: Η δεύτερη διάθλαση προκαλεί μεγαλύτερο διαχωρισμό των φωτεινών ακτίνων

Αποτέλεσμα: Από τις ακτίνες που φθάνουν στο μάτι μας αυτές που αντιστοιχούν σε διαφορετικά χρώματα προέρχονται από διαφορετικές σταγόνες.

Συντακτική αμφισημία

Παράδειγμα: Μεταβολή στο μέγεθος του διαφράγματος μεταβάλλει τον αριθμό των φωτονίων που φθάνουν στο φιλμ κάθε χρονική στιγμή.

Σύνθετη συντακτική δομή (υπόταξη & παθητική σύνταξη)

Παράδειγμα: Γενικά το χρώμα ενός αδιαφανούς σώματος **καθορίζεται** από το χρώμα **που** αντιστοιχεί στις φωτεινές ακτίνες **που** αυτό ανακλά, **ενώ** ενός διαφανούς **καθορίζεται** από το χρώμα **που** αντιστοιχεί στις φωτεινές ακτίνες **των οποίων** επιτρέπει τη διέλευση.

2.5 Συνδυαστική διδασκαλία Γλώσσας & Περιεχομένου (γνωστικού αντικειμένου)

Η διασύνδεση ακαδημαϊκού/ επιστημονικού και γλωσσικού γραμματισμού συνιστά αναγκαιότητα στην περίπτωση της διδασκαλίας της Γ2, καθώς συχνά οι μαθητές της ελληνικής ως Γ2 παρουσιάζουν χαμηλή ή χαμηλότερη από την αναμενόμενη επίδοση στα ποικίλα γνωστικά αντικείμενα, εξαιτίας της αδυναμίας τους να κατανοήσουν και να χρησιμοποιήσουν τον επιστημονικό/ ακαδημαϊκό λόγο του περιεχομένου. Μπορεί κανείς εύκολα να αντιληφθεί ότι για τα παιδιά οικονομικών μεταναστών και προσφύγων που έρχονται στη χώρα μας και που πιθανόν να μην έχουν εκτεθεί ποτέ σε περιβάλλοντα γραμματισμού η παράλληλη απόκτηση επικοινωνιακών και ακαδημαϊκών δεξιοτήτων είναι αναγκαίο να επιτευχθεί το γρηγορότερο δυνατόν, καθώς καλούνται να μάθουν τη Γ2 και ταυτόχρονα να παρακολουθήσουν μαθήματα γνωστικών αντικειμένων σε αυτή (Ζάγκα 2008, Ζάγκα 2014, Ζάγκα κ.ά. 2015).

Ιδιαίτερα αποτελεσματική για την άρση των παραπάνω εκπαιδευτικών αδυναμιών μπορεί να αποδειχτεί η υιοθέτηση μιας συνδυαστικής ολιστικής προσέγγισης που ενσωματώνει τόσο γλωσσικούς όσο και γνωστικούς μαθησιακούς στόχους των επιμέρους αντικειμένων. Στο πλαίσιο της εκμάθησης της Γ2 έχουν προταθεί ποικίλες συνδυαστικές προσεγγίσεις περιεχομένου και γλώσσας με διαφοροποιημένα παιδαγωγικά προγράμματα και διαφορετικές θεωρητικές και μεθοδολογικές προοπτικές. Οι συνδυαστικές αυτές προσεγγίσεις προϋποθέτουν ότι η Γ2 διδάσκεται **ταυτόχρονα με τα γνωστικά αντικείμενα** και όχι αυτόνομα σε χωριστές τάξεις.

Δύο από τις προσεγγίσεις αυτές είναι:

1. η *Διδασκαλία της Γλώσσας με βάση το Περιεχόμενο* (Content-based Instruction, CBI, Brinton et al., 1989, Stoller, 2008) και
2. η *Ολοκληρωμένη Μάθηση Περιεχομένου & Γλώσσας* (Content and Language Integrated Learning, CLIL, Mehisto et al., 2008, Coyle et al., 2010).

Βασική αρχή

Η γλώσσα είναι ο τρόπος με τον οποίο κάθε επιστήμη «κατασκευάζει» τον κόσμο της.

Στόχος

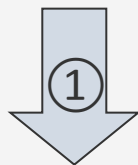
Να υπερβεί τους περιορισμούς των παραδοσιακών σχολικών προγραμμάτων σπουδών που επιβάλλουν τη διακριτότητα των γνωστικών αντικειμένων και να προωθηθεί η μετατόπιση προς ένα ενιαίο διεπιστημονικό πρόγραμμα σπουδών.

Διαδικασία

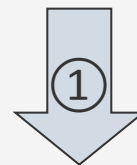
Ταυτόχρονη διδασκαλία περιεχομένου – γλώσσας μέσω:

1. Αξιοποίησης κειμένων από τα επιστημονικά πεδία των γνωστικών αντικειμένων στη γλωσσική διδασκαλία
2. «Εμποτισμού» των γνωστικών αντικειμένων με γλωσσικούς στόχους

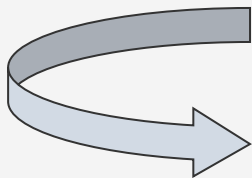
Διδασκαλία της Γλώσσας με βάση το Περιεχόμενο

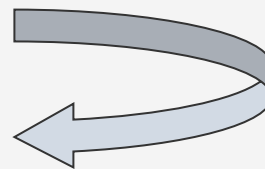
11 Η εκμάθηση του γνωστικού αντικειμένου με τη χρήση της Γ2

1 Η εκμάθηση της Γ2 μέσω της μελέτης του γνωστικού αντικειμένου

Διπλή εστίαση

Βασικές αρχές

Η γλωσσική διδασκαλία προσεγγίζεται θεματικά, επιδιώκεται, δηλαδή, μελέτη του γνωστικού περιεχομένου μέσω της Γ2 αλλά και ενίσχυση της Γ2 μέσω της έκθεσης σε υλικό συγκεκριμένου περιεχομένου στο πλαίσιο σαφώς προκαθορισμένων μαθησιακών στόχων (Cummins 2001, European Commission 2000, 2001, Ζάγκα 2007, Ζάγκα & Μητσιάκη 2015).

Διαδικασία

Η γλώσσα αντιμετωπίζεται ως εργαλείο μάθησης και επικοινωνίας. χρησιμοποιείται, λοιπόν, λειτουργικά, καθώς η διαχείριση των γλωσσικών εισαγόμενων εξαρτάται από τα αξιοποιούμενα κείμενα και το περιεχόμενό τους (Coyle et al. 2010).

Για να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή κατανόηση δίνεται έμφαση στο λεξιλόγιο αλλά και στα συνομιλιακά χαρακτηριστικά των προφορικών και γραπτών κειμένων, ενώ το γνωστικό περιεχόμενο είναι αυτό που καθορίζει τα υπό εκμάθηση γλωσσικά εισαγόμενα.

Χαρακτηριστικά

1. ποικιλία ως προς τους τρόπους εφαρμογής της στην Ευρώπη ως αποτέλεσμα των διαφόρων μορφών πολυπολιτισμικότητας/ πολυγλωσσίας (Hartiala 2000, Marsh & Hartiala 2001)
2. ποιοτική και ποσοτική βελτίωση στη χρήση της Γ2 χωρίς αλλαγές στο ΑΠΣ (Järppinen 2005)
3. γνωσιακά ενεργός εμπλοκή στη μαθησιακή διαδικασία (Van de Craen et al. 2008)
4. ενίσχυση της επικοινωνιακής ικανότητας και της (δια)πολιτισμικής επίγνωσης των μαθητών (Marsh & Hartiala 2001)
5. ολιστική θέαση της μαθησιακής διαδικασίας, καθώς η γλώσσα-στόχος αποτελεί το μέσο διδασκαλίας, επικοινωνίας και εξερεύνησης του κόσμου
6. εφαρμογή της προσέγγισης μέσω σχεδίων εργασίας (project) και συνεργασία ανάμεσα στον διδάσκοντα του γνωστικού αντικειμένου και στον διδάσκοντα της γλώσσας.

Παράμετροι

2.6 Διδακτικό σενάριο Γλώσσα & Γεωγραφία

8 buttons

Περιεχόμενο

Το ταξίδι του νερού (Γλώσσα Δ' Δημοτικού & Γεωγραφία Δ' Δημοτικού)

Επίπεδο Ελληνομάθειας των Μαθητών της Ελληνικής ως Γ2

A2

Δάρεια

6 διδακτικές ώρες

Υλικοτεχνική Υποδομή

H/Y-προβολέας

Διδακτικοί μέθοδοι

Διδασκαλία της Γλώσσα με βάση το περιεχόμενο

Διδασκαλία της Γλώσσας με βάση Στρατηγικές Μάθησης [cross-reference to Lesson 1, Section 3](#)

Κριτικός Γραμματισμός [cross-reference to Lesson 1, Section 3](#)

Στόχοι

Κατανόηση Γραπτού Λόγου [slide 28](#)

Κατανόηση Προφορικού Λόγου [slide 29](#)

Παραγωγή Προφορικού Λόγου [slide 30](#)

Παραγωγή Γραπτού Λόγου [slide 31](#)

Δραστηριότητες

1. Αφόρμηση [slide 32](#)

2. Κατανόηση Γραπτού Λόγου:

Δραστηριότητα 1 (Ταξινόμηση) [pop-up slide 33](#)

Δραστηριότητα 2 (Λεξιλογική ενίσχυση) [pop-up slide 34](#)

Δραστηριότητα 3 (Λεξιλογική ενίσχυση) [pop-up slide 35](#)

Δραστηριότητα 4 (Ομαδοποίηση/ Κατάρτιση νοηματικού χάρτη) [pop-up slide 36](#)

Δραστηριότητα 5 (Ταξινόμηση & Ορισμοί) [pop-up slide 38](#)

3. Κατανόηση Προφορικού Λόγου

Δραστηριότητα 1 (Εύρεση συγκεκριμένης πληροφορίας) [pop-up slide 40](#)

Δραστηριότητα 2 (Εύρεση συγκεκριμένης πληροφορίας) [pop-up slide 41](#)

Δραστηριότητα 3 (Χαλάρωση-Τραγούδι) [pop-up slide 42](#)

4. Παραγωγή Προφορικού Λόγου

Δραστηριότητα 1 [pop-up slide 43](#)

Δραστηριότητα 2 [pop-up slide 44](#)

Δραστηριότητα 3 [pop-up slide 45](#)

Δραστηριότητα 4 [pop-up slide 46](#)

Δραστηριότητα 5 [pop-up slide 47](#)

Δραστηριότητα 6 [pop-up slide 48](#)

5. Παραγωγή Γραπτού Λόγου

Δραστηριότητα 1 [pop-up slide 49](#)

Δραστηριότητα 2 [pop-up slide 50](#)

Δραστηριότητα 3 [pop-up slide 51](#)

Σημείωση: Συχνά η μεικτή τάξη χαρακτηρίζεται από ανομοιογένεια ως προς το γνωστικό επίπεδο των μαθητών της Ελληνικής ως Γ1 αλλά και ως Γ2. Για τον λόγο αυτό, απαιτείται ευελιξία ως προς την επιλογή του διδακτικού μας υλικού. Έτσι, στο ενδεικτικό αυτό σενάριο αξιοποιούνται ποικίλοι διδακτικοί πόροι -ψηφιακοί και «συμβατικοί» από διαφορετικές σχολικές τάξεις.

Κατανόηση Γραπτού Λόγου

Οι μαθητές ως αναγνώστες είναι σε θέση να:

- © διαβάζουν και να κατανοούν κείμενα, π.χ. αυθεντικά, ημιαυθεντικά και ακαδημαϊκά κείμενα για το ταξίδι του νερού στο ποτάμι
- © κατανοούν τη σημασία του βασικού λεξιλογίου φυσικών στοιχείων (π.χ. *ποτάμι, πηγές, εκβολές, δάσος, βουνό, κ.ά.*)
- © αντιληφθούν τη σημασία του ακαδημαϊκού λόγου για την κατανόηση των γνωστικών αντικειμένων (π.χ. ορισμοί, ταξινομήσεις, λόγια ρήματα στον ενεστώτα, λ.χ. *εκβάλλει, διασχίζει, εισέρχεται, κ.ά.*)
- © σκέφτονται κριτικά σχετικά με τις απολαύσεις αλλά και τους κινδύνους που εμπεριέχει το ταξίδι του νερού στο ποτάμι στην Κύπρο αλλά και ειδικότερα στην περιοχή, την κοινότητα ή τον οικισμό όπου μένουν.

Κατανόηση Προφορικού Λόγου

Οι μαθητές ως ακροατές και ως συμμετέχοντες σε ένα επικοινωνιακό γεγονός είναι σε θέση να:

© κατανοούν λέξεις και φράσεις που σχετίζονται με το ταξίδι του νερού στο ποτάμι

© κατανοούν τη σημασία ή την κεντρική ιδέα προφορικών κειμένων (αφηγήσεων, περιγραφών και τραγουδιών) στη θεματική ενότητα *Το ταξίδι του νερού στο ποτάμι*

© αναγνωρίζουν τους φθόγγους και τα φωνήματα που συναποτελούν τις λέξεις της Ελληνικής στη θεματική ενότητα *Το ταξίδι του νερού στο ποτάμι* με τις φωνητικές αλλοιώσεις που προσδίδει η συνεχής ροή του προφορικού λόγου

Παραγωγή Προφορικού Λόγου

Οι μαθητές ως παραγωγοί συνεχούς προφορικού κειμένου είναι σε θέση να:

© αρθρώνουν σωστά και με τον κατάλληλο τονισμό και επιτονισμό λέξεις και φράσεις που χρησιμοποιούνται στη συγκεκριμένη περίσταση επικοινωνίας

© χρησιμοποιούν το κατάλληλο λεξιλόγιο και τις κατάλληλες γραμματικές δομές για περιγράψουν το περιβάλλον στο οποίο ζουν, κτλ.

Παραγωγή Γραπτού Λόγου

Οι μαθητές ως παραγωγοί γραπτών κειμένων είναι σε θέση να:

- © μπορούν να συνθέσουν απλά και σύντομα κείμενα, π.χ. περιγραφή του ποταμού που υπάρχει στην περιοχή όπου ζουν
- © χρησιμοποιούν ορθά το κατάλληλο βασικό λεξιλόγιο της ενότητας και να διαχειρίζονται αποτελεσματικά σημασιολογικές σχέσεις υπερωνυμίας και υπωνυμίας, π.χ. *υγρό στοιχείο* → *ποτάμι, παραπόταμος, λίμνη, κ.ά.*

Παρατηρώ τα ποτάμια στις εικόνες και τα βίντεο. Έπειτα, τα βρίσκω στον χάρτη της Κύπρου. Σε ποιες μεγάλες πόλεις είναι κοντά; Τα βλέπω από το σπίτι μου; Είναι κοντά στο σχολείο μου;

Ποταμός Πεδιαίος

Ποταμός Γιαλιάς

<https://www.youtube.com/watch?v=rrDKC5eR558>

Ποταμός Τρέμιθος

<https://www.youtube.com/watch?v=cjsHsaBPAq0>

Ποταμός Άμαθος

Διαβάζω και καταλαβαίνω τα κείμενα. Για τις λέξεις που δεν καταλαβαίνω ανοίγω το λεξικό μου ή ρωτάω τον συμμαθητή μου

Τα παιδιά παρατηρούν τη φύση

Φανταστείτε μια παρέα παιδιών που κάνουν μια μεγάλη βόλτα στην εξοχή. Φεύγουν από το χωριό τους ή την πόλη τους.

Παρατηρούν τα φυτά και τα ζώα στον δρόμο τους. Άλλοτε βρίσκονται πιο κοντά στο βουνό, άλλοτε στο ποτάμι ή στη θάλασσα. Περιπατάνε και παίζουν.

Χαρακτηριστικά ακαδημαϊκού λόγου

© Ορισμός

Ό,τι περιβάλλει τα παιδιά, δηλαδή όλα όσα βρίσκονται γύρω τους, όπως ο αέρας, ο ήλιος, τα σύννεφα, το χώμα, οι πέτρες, το νερό, τα βουνά, το ποτάμι, τα σπίτια, τα αυτοκίνητα, οι άλλοι άνθρωποι, τα φυτά και τα ζώα είναι το περιβάλλον τους.

© Ταξινόμηση

Άψυχα πράγματα vs ζωντανοί οργανισμοί

Τι είναι το περιβάλλον μας

Η εικόνα αυτή δείχνει φυτά και ζώα, δηλαδή ζωντανούς οργανισμούς. Δείχνει και βουνά, θάλασσα, ουρανό, σπίτια, αυτοκίνητα, ένα ποτάμι και σύννεφα.

Δείχνει, επίσης, μια ομάδα παιδιών να πηγαίνουν βόλτα στην εξοχή.

Ό,τι περιβάλλει τα παιδιά, δηλαδή όλα όσα βρίσκονται γύρω τους, όπως ο αέρας, ο ήλιος, τα σύννεφα, το χώμα, οι πέτρες, το νερό, τα βουνά, το ποτάμι, τα σπίτια, τα αυτοκίνητα, οι άλλοι άνθρωποι, τα φυτά και τα ζώα, είναι το περιβάλλον τους.

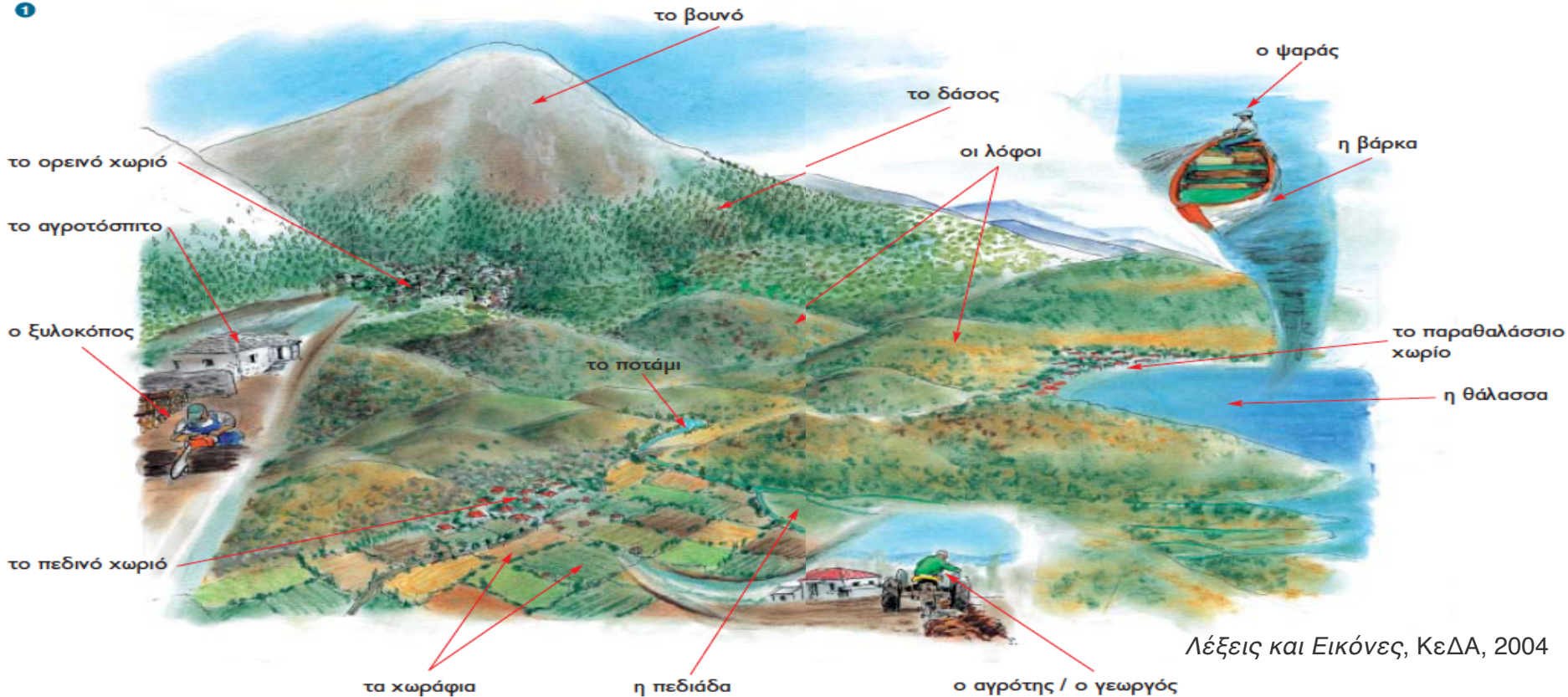
• Μπορείτε να ξεχωρίσετε τους ζωντανούς οργανισμούς από τα άψυχα πράγματα;

Στην παραπάνω εικόνα βάλτε σε κύκλο τους ζωντανούς οργανισμούς και βάλτε μια παύλα στα άψυχα πράγματα.

Ξεχωρίζω και πάλι τα άψυχα πράγματα από τους ζωντανούς οργανισμούς. Πάνω από τα άψυχα βάζω ένα όνομα που υπάρχει στην Κύπρο, π.χ. η πεδιάδα της Μεσαορίας.

Στρατηγικές
Οπτικοποίηση εννοιών
Ανασυνδυασμός

1

Λέξεις και Εικόνες, ΚεΔΑ, 2004

Ποια από τα παρακάτω στοιχεία της φύσης/ του περιβάλλοντος υπάρχουν στην Κύπρο; Δίνω ένα όνομα στο καθένα, π.χ. η οροσειρά του Τροόδους. Έπειτα, προφέρω τις φράσεις δυνατά. Ποιες με δυσκολεύουν περισσότερο; Γιατί;

Στρατηγικές Οπτικοποίηση εννοιών Ανασυνδυασμός

Λέξεις και Εικόνες, ΚεΔΑ, 2004

Διαβάζω και καταλαβαίνω το κείμενο. Για τις λέξεις που δεν καταλαβαίνω ανοίγω το λεξικό μου ή ρωτώ τον συμμαθητή μου. Έπειτα, φτιάχνω έναν νοηματικό χάρτη με τα προϊόντα που μου δίνει το βουνό, η θάλασσα και το ποτάμι.

Το δάσος στο βουνό μάς δίνει ξύλα. Από τα ξύλα φτιάχνουμε χαρτί, επίπλα, σπίρτα.

- Έχετε άλλες ιδέες να συμπληρώσετε;

Τα χιόνια λιώνουν την άνοιξη στα βουνά και γεμίζουν τα ποτάμια. Έτσι έχουμε νερό για να πιούμε και να ποτίσουμε τα χωράφια μας.

- Τα φυτά και τα ζώα χρειάζονται νερό; Γιατί; Πού το βρίσκουν;

Από το βουνό πολύ συχνά παίρνουμε μέταλλα, πετρώματα, χώμα. Τα χρησιμοποιούμε στη βιομηχανία και στις οικοδομές. Αυτή η διαδικασία ονομάζεται «εξόρυξη».

Στο βουνό έχουμε και μελίσινα

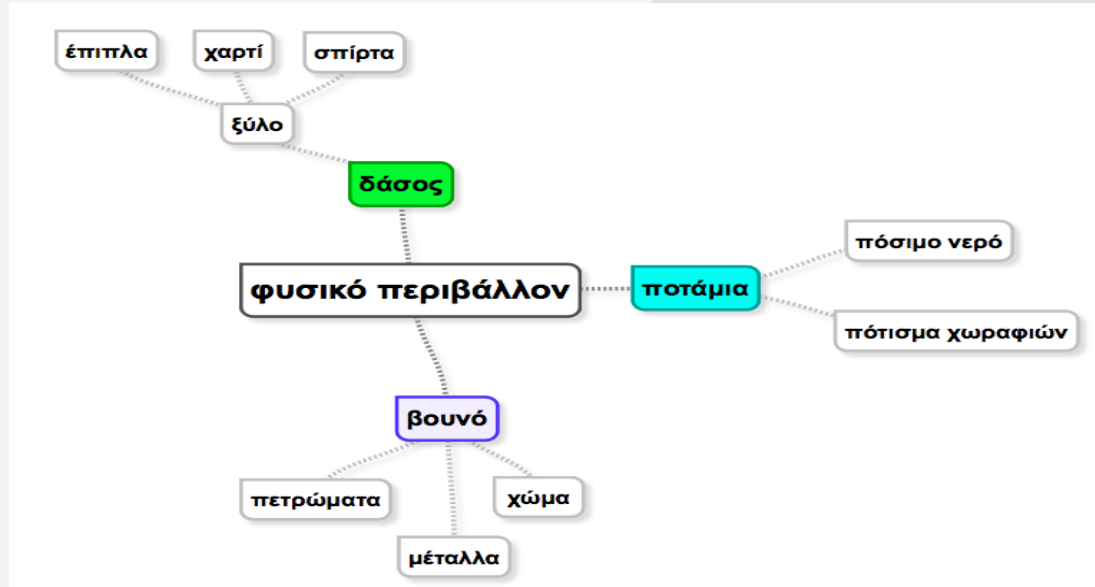
Στο βουνό οι κτηνοτρόφοι βόσκουν τα ζώα τους: κατσίκια, πρόβατα, αγελάδες. Ποια προϊόντα μάς δίνουν αυτά τα ζώα;

Χαρακτηριστικά ακαδημαϊκού λόγου ταξινόμηση διαδικασιών: από το ξύλο/ το δάσος... παίρνουμε/ φτιάχνουμε...

- ⊙ υπόταξη: έχουμε νερό για να πιούμε και να ποτίσουμε τα χωράφια μας
- ⊙ λεξική πυκνότητα: μέταλλα, πετρώματα, χώμα
- ⊙ ορισμός: εξόρυξη ενομάζεται η διαδικασία..

Γεωγραφία Ε΄ Δημοτικού, Εκπαίδευση των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη

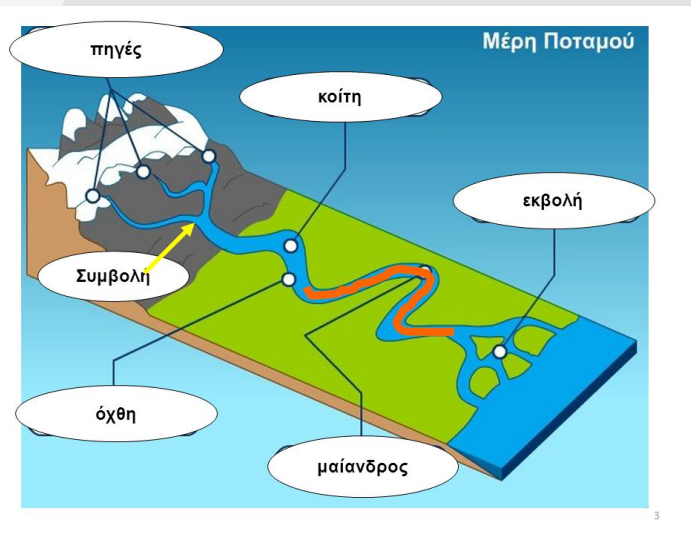
Μνημονική στρατηγική ομαδοποίησης: κατάρτιση νοηματικού χάρτη

Παρατηρώ τις εικόνες που δείχνουν τα μέρη του ποταμού. Έπειτα, φτιάχνω με τους συμμαθητές μου **ορισμούς** για κάθε μέρος. Ανοίγω και το λεξικό μου για τις λέξεις που δεν ξέρω ή δεν καταλαβαίνω.

Στρατηγικές
Οπτικοποίηση εννοιών
Ταξινόμηση: διατύπωση ορισμών

Το ποτάμι

Ορισμοί

πηγές: το μέρος του ποταμού που βρίσκεται ψηλά στα βουνά

παραποτάμιο δάσος: το δάσος που βρίσκεται δίπλα σε ποτάμι

εκβολές ποταμού: το τμήμα του ποταμού που καταλήγει στη θάλασσα και συνήθως χωρίζεται σε πολλά μικρότερα τμήματα σχηματίζοντας ένα Δέλτα

υγρο(βιό)τοπος: κάθε τόπος που καλύπτεται μόνιμα ή εποχικά από ρηχά νερά, π.χ. ποτάμια, ρυάκια, δέλτα ποταμών, λίμνες, κ.ά.

Ο ποταμός Γιαλιάς ή Ιδαλίας είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος ποταμός της Κύπρου, μετά τον Πεδιαίο. Έχει μήκος 88 χιλιόμετρα. Οι πηγές του βρίσκονται στην οροσειρά του Τροόδου και τα βουνά του Μαχαιρά, διασχίζει την κοιλάδα της Μεσαορίας και, αφού ποτίσει τα περιβόλια και τους αγρούς της, εκβάλλει στον κόλπο της Αμμοχώστου. Όταν βρέχει πολύ, γίνεται ορμητικός χείμαρρος, όπως όλα τα ποτάμια στην Κύπρο. Γι' αυτό πρέπει να προσέχουμε και να μην κατεβαίνουμε χαμηλά στην κοίτη τους!

Πηγή: <https://www.ix-andromeda.com/nicosia/potamos-gialias.html> (Ελαφρώς διασκευασμένο κείμενο)

Παρακολουθούμε 2 φορές ένα εκπαιδευτικό βίντεο σχετικά με τον ποταμό Γιαλιά. Καθώς το παρακολουθούμε κρατούμε σημειώσεις:
Ο ποταμός Γιαλιάς:

πηγάζει _____

περνάει μέσα _____

έχει τις εκβολές του _____

γίνεται _____, όταν βρέχει.

Στρατηγικές
Εστίαση της προσοχής
Ομαδοποίηση λεξιλογίου

Παρακολουθώ το βίντεο *Το ταξίδι του νερού* (*hyperlink* <https://www.youtube.com/watch?v=EaPhiZmnFEg>) 2 φορές και κρατώ σημειώσεις. Έπειτα, προσπαθώ να πω κι εγώ το ταξίδι που κάνει το νερό βλέποντας τις σημειώσεις μου.

Στρατηγικές
Εστίαση της προσοχής
Ομαδοποίηση λεξιλογίου

①

Ακούω το τραγούδι *Κοντά στο ποτάμι* από τη χορωδία του Πνευματικού Ομίλου Λεμεσού.
Έπειτα απαντώ: Μου άρεσε; Ναι ή όχι και γιατί; Ποιες πλευρές του ποταμιού φαίνονται στο τραγούδι;

hyperlink https://www.youtube.com/watch?v=bzyO_kezYX8

①

Στρατηγικές
Χαλάρωση (Συναισθηματική Στρατηγική)
Εντοπισμός γενικών πληροφοριών

Πόσο χρήσιμο είναι το ποτάμι για τον άνθρωπο;
Παρατηρήστε τις εικόνες και περιγράψτε τις στην τάξη.

Όταν δύο περιοχές τις χωρίζει ένα ποτάμι,
οι άνθρωποι κατασκευάζουν γεφύρια και τις ενώνουν.

Ζωγραφίστε ένα μεγάλο ποτάμι με ένα ωραίο γεφύρι
και κολλήστε τη ζωγραφιά σας στην τάξη.

Ανασυνδυασμός: Η ικανότητα του μαθητή να παίρνει γνωστές δομές/λέξεις και να τις αναπροσαρμόζει κατασκευάζοντας μεγαλύτερες σε έκταση προτάσεις ακόμη κι αν κάνει λάθη.

Χρήση αισθήσεων και κίνησης

Γεωγραφία Ε' Δημοτικού, Ενότητα Μια μέρα δρόμος, Εκπαίδευση των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη

Παρατηρώ την Κύπρο στο πρόγραμμα Google Earth. Προσπαθώ σε ομάδες με τους συμμαθητές μου να βρω τα ποτάμια της. Έπειτα, τα παρουσιάζω στην τάξη. Πόσο καλά τα πήγαμε;

Ανασυνδυασμός (Γνωστική Στρατηγική)
Χρήση πηγών (Γνωστική Στρατηγική)
Συνεργασία (Κοινωνική Στρατηγική)
Αυτοαξιολόγηση (Μεταγνωστική Στρατηγική)

Παρακολουθώ το βίντεο *Ο κύκλος του νερού* (*hyperlink <https://www.youtube.com/watch?v=vHApTRvbJCw>*) 2 φορές. Έπειτα, καθώς το βίντεο παίζει, εξηγώ στους συμμαθητές μου το ταξίδι που κάνει το νερό.

Στρατηγική

Ανασυνδυασμός: Οι μαθητές προσπαθούν να αξιοποιήσουν τις αποκτηθείσες γνώσεις για να παραγάγουν το δικό τους πιο εκτενές κείμενο. ①

Διαφορετικές ... κοίτες ποταμών

➤ Παρατηρούμε τις φωτογραφίες και σχολιάζουμε τα ερωτήματα:

- Τι βλέπουμε;
- Τι έχει συμβεί στην κοίτη των ποταμών;
- Μοιάζουν οι φωτογραφίες με άλλες που έχουμε δει;
- Τι θα συμβεί, αν βρέξει στις πηγές των ποταμών αυτών, στα βουνά;

Στρατηγική

Ανασυνδυασμός: Οι μαθητές προσπαθούν να αξιοποιήσουν τις αποκτηθείσες γνώσεις για να παραγάγουν το δικό τους πιο εκτενές κείμενο. Αυτή τη φορά από την περιγραφή περνούν στην επιχειρηματολογία, αξιοποιώντας το βιωματικό στοιχείο, π.χ. πόσο συχνά βλέπουν στην κοίτη των ποταμών σκουπίδια;

Γεωγραφία Β' Δημοτικού,
Υπουργείο Παιδείας &
Πολιτισμού Κύπρου

Τα μεγαλύτερα φράγματα της Κύπρου	
	Χωρητικότητα (τόνοι)
1. Κούρη	115 000 000
2. Ασπρόκρεμμο	51 000 000
3. Ευρέτου	25 000 000
4. Καλαβασού	17 000 000
5. Διποτάμου	15 000 000
6. Λευκάρων	13 850 000
7. Γερμασόγειας	13 600 000

- Κοιτάξτε τον υδρολογικό χάρτη της Κύπρου στον άτλαντά σας. Δείξτε τα φράγματα που φαίνονται στον πίνακα.
- Γιατί νομίζετε, η κυβέρνηση δημιούργησε τόσα πολλά φράγματα;

Γεωγραφία Δ' Δημοτικού, Υπουργείο Παιδείας & Πολιτισμού Κύπρου

Στρατηγική

Εντοπισμός συγκεκριμένης πληροφορίας: Οι μαθητές προσπαθούν να κατανοήσουν κριτικά γιατί υπάρχουν τόσα φράγματα στην Κύπρο και σε ποιες περιοχές τα φράγματα έχουν μεγαλύτερη χωρητικότητα. Καλούνται έτσι να συνδέσουν το ταξίδι του νερού από το ποτάμι στα σπίτια μας και να κατανοήσουν την ανάγκη οικονομική διαχείριση των διαθέσιμων πόρων σε νερό.

Σημείωση: Η γλωσσική ικανότητα των μαθητών της Γ2 δεν είναι προφανώς τόσο αναπτυγμένη (όπως άλλωστε και των συμμαθητών τους που είναι φυσικοί ομιλητές της Ελληνικής), ώστε να χρησιμοποιήσουν επεξεργασμένο και σύνθετο ακαδημαϊκό λόγο κατά την επιχειρηματολόγηση. Ωστόσο, η εμπλοκή τους στην ομαδική δραστηριότητα μπορεί να τους κινητοποιήσει να αξιοποιήσουν όσο το δυνατόν περισσότερες από τις αποκτηθείσες γνώσεις.

Υποδύμαστε ρόλους

- Υποδύμαστε ρόλους και προσπαθήστε να πείσουμε τους άλλους ότι αυτά που υποστηρίζουμε είναι ορθά.

Ρίχνουμε τα σκουπίδια μας στην
κοίτη του ποταμού. Έτσι, το χωριό
μας, ψηλά στο βουνό, είναι
~~πευνανάθωο~~ !!!

Πρόεδρος
χωριού

Το εργοστάσιό μου είναι καθαρό,
χωρίς σκουπίδια. Τα ρίχνουμε όλα
στην κοίτη του ποταμού, που είναι
δίπλα μας !!!

Εργοστασιάρχης

Οι χωριανοί μου ΔΕΝ πετούν
σκουπίδια στο ποτάμι. Όμως, η κοίτη
του ποταμού που περνά από το
χωριό μας, είναι γεμάτη σκουπίδια.
Δεν συνένιωμε άλλο!

Πρόεδρος
χωριού

Το σπίτι μας είναι κτισμένο
κοντά στις εκβολές του
ποταμού. Εμείς δεν ρίχνουμε
σκουπίδια, αλλά ο ποταμός

Οικογένεια

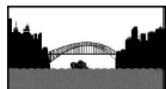
Πήγαμε για κολύμπι στη θάλασσα.
Γύρω μας είδαμε πολλά σκουπίδια!
Ήταν πολύ άσχημη εικόνα!

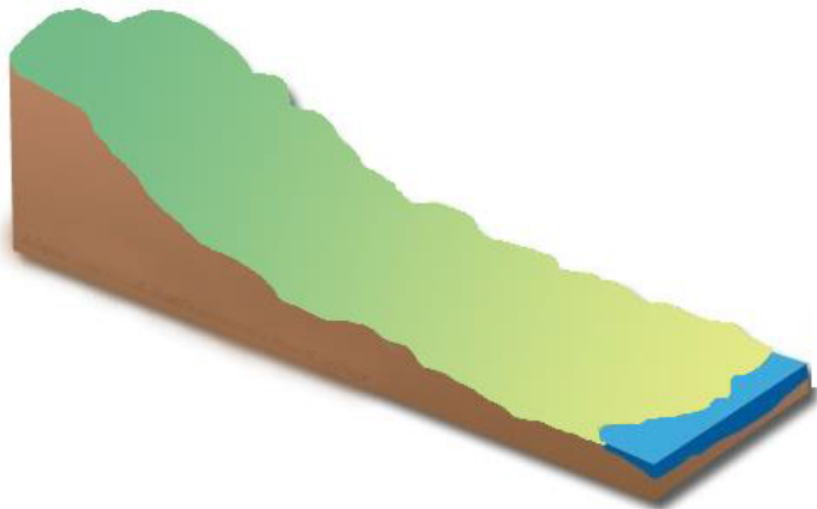
Τουρίστες

Στρατηγικές
Συνεργασία
Ανασυνδυασμός
Εξάσκηση σε φυσικές περιστάσεις επικοινωνίας
Προσαρμογή του μηνύματος στις γνώσεις των
μαθητών
Ομαδοποίηση λεξιλογίου
Σχεδιασμός/προετοιμασία προφορικού μηνύματος
Ετεροαξιολόγηση

Γεωγραφία Β' Δημοτικού,
Υπουργείο Παιδείας &
Πολιτισμού Κύπρου

2. > Σχεδιάζουμε τη ροή του νερού και εξηγούμε πώς ρέει το ποτάμι από τα ψηλά στα χαμηλά.

Γεωγραφία Β' Δημοτικού,
Υπουργείο Παιδείας &
Πολιτισμού Κύπρου

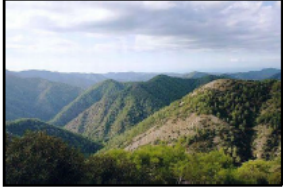
Στρατηγικές
Οπτικοποίηση εννοιών
Ανασυνδυασμός
Ομαδοποίηση λεξιλογίου

①

Το «ταξίδι» του νερού στο ποτάμι

1. > Αντιστοιχίζουμε τις λέξεις με την εικόνα που ταιριάζει.

- εκβολές

- πηγές

- πεδιάδα

- κοίτη

Στρατηγικές
Οπτικοποίηση εννοιών
Ομαδοποίηση λεξιλογίου

①

Γεωγραφία Β' Δημοτικού,
Υπουργείο Παιδείας &
Πολιτισμού Κύπρου

3. > Συμπληρώνουμε τις προτάσεις με κατάλληλες λέξεις ή φράσεις, για να εξηγήσουμε πώς ρέει το νερό του ποταμού.

ψηλότερο έδαφος, χαμηλότερο έδαφος, βουνό, θάλασσα, πεδιάδα,
κατωφέρεια, πηγές, εκβολές

- > Περισσότερη βροχή πέφτει ..... , παρά .....
- > Το νερό του ποταμού αρχίζει να ρέει από .....
μέχρι να φτάσει .....
- > Οι πηγές του ποταμού βρίσκονται .....
- > Στο χαμηλότερο έδαφος υπάρχουν .....
- > Οι εκβολές του ποταμού βρίσκονται .....
- > Από το βουνό προς τη θάλασσα υπάρχει .....
- > Εκεί που αρχίζει να μαζεύεται το νερό του ποταμού είναι .....
- > Εκεί που καταλήγει το νερό του ποταμού είναι .....

Γεωγραφία Β' Δημοτικού,
Υπουργείο Παιδείας &
Πολιτισμού Κύπρου

Στρατηγικές
Εξαγωγή σημασίας από τα
συμφραζόμενα
Ομαδοποίηση λεξιλογίου

2.7 Συνδυαστική διδασκαλία Γλώσσας & Φυσικής: Ένα Εικονογραφημένο Λεξικό Φυσικής για το Σχολείο

Στο πλαίσιο της Συνδυαστικής Διδασκαλίας Γλώσσας & Περιεχομένου έχει αναπτυχθεί ποικίλο ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό. Ένα τέτοιο υλικό είναι το ΕΛεΦυΣ (Εικονογραφημένο Λεξικό Φυσικής για το Σχολείο, www.elefys.gr (Λεύκος & Μητσιάκη 2016).

Μελετήστε το διδακτικό σενάριο «Βλέποντας τον κόσμο με άλλα μάτια: φως, χρώματα» (Αναστασιάδη κ.ά. 2014). Στη συνέχεια προσπαθήστε να σκεφτείτε τρόπους αξιοποίησης της Διδασκαλίας της Γλώσσας με βάση το περιεχόμενο σε άλλες διεπιστημονικές θεματικές.

Δραστηριότητα εμπέδωσης 1

Μελετήστε τις παρακάτω διατυπώσεις και επιλέξτε το σωστό:

1. Η Διδασκαλία της Γλώσσας με βάση το Περιεχόμενο προϋποθέτει:

- (α) τη διδασκαλία της γλώσσας με έμφαση στη σημασία και όχι στη μορφή
- (β) τη διδασκαλία της γλώσσας με πλούσια γλωσσικά εισαγόμενα σε καθημερινές επικοινωνιακές περιστάσεις
- (γ) τον εμπλουτισμό των γνωστικών αντικειμένων με γλωσσικούς στόχους

2. Ποιο από τα παρακάτω συνιστά χαρακτηριστικό του ακαδημαϊκού λόγου;

- (α) η χρήση α' ενικού προσώπου
- (β) η λεξιλογική και ορολογική πυκνότητα
- (γ) το οικείο ύφος

3. Ο σχολικός ακαδημαϊκός λόγος περιλαμβάνει:

- (α) τη γλώσσα της καθημερινής επικοινωνίας
- (β) τον επιστημονικό λόγο των γνωστικών αντικειμένων
- (γ) τα δύο προαναφερθέντα

4. Μελετήστε το κείμενο από τη *Γεωγραφία Β' Δημοτικού*. Τι λεξιλόγιο περιλαμβάνει;

- (α) γενικό και ειδικό ακαδημαϊκό λεξιλόγιο
- (β) μόνο γενικό ακαδημαϊκό λεξιλόγιο
- (γ) μόνο ειδικό ακαδημαϊκό λεξιλόγιο

Οικισμός Αθιένου

Η Πλατεία Εκκλησιών βρίσκεται στο κέντρο του οικισμού, όπου είναι και οι δύο εκκλησίες της Παναγίας. [...] Η Πλατεία είναι σημαντικός κόμβος του οδικού δικτύου του οικισμού, όπου και καταλήγουν όλοι οι βασικοί του δρόμοι.

Διασκευή

<http://www.athienou.eu>

Δραστηριότητα εμπέδωσης 2

Μελετήστε τα παρακάτω κείμενα από το βιβλίο *Φυσικά Ε΄ Δημοτικού*. Στη συνέχεια αντιστοιχίστε τα χαρακτηριστικά του ακαδημαϊκού λόγου της Στήλης Β με τα κείμενα της Στήλης Α.

1. Θερμική ενέργεια ονομάζουμε την κινητική ενέργεια των μορίων λόγω των συνεχών και τυχαίων κινήσεών τους.

2. Κατά τη διέλευσή του από ένα ημιδιάφανο σώμα, κατά την ανάκλαση ή τη διάχυση, κυρίως όμως κατά την απορρόφησή του από κάποιο σώμα, το φως προκαλεί αύξηση της ενέργειας του σώματος.

3. Για την κατασκευή των καθισμάτων στο αρχαίο θέατρο χρησιμοποιήθηκαν σκληρά και λεία υλικά, ώστε να ανακλάται το ηχητικό κύμα και να κατευθύνεται προς τους θεατές.

4.

ΟΥΣΙΑ	ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΑ ΒΡΑΣΜΟΥ
ήλιο	-269 °C
άζωτο	-196 °C
οξυγόνο	-183 °C
οινόπνευμα	78 °C
αποσταγμένο νερό	100 °C
υδράργυρος	357 °C
χρυσός	2660 °C

(α) ονοματοποίηση

(β) παθητικοποίηση

(γ) δείκτες μετριασμού

(δ) ορισμός

(ε) ποικίλα σημειωτικά συστήματα

① (στ) συντακτική αμφισημία

Γλωσσάρι

Ακαδημαϊκός γραμματισμός (academic literacy): το σύνθετο σύνολο δεξιοτήτων (όχι απαραίτητα συνδεδεμένων με την επάρκεια στην ανάγνωση και τη γραφή) που θεωρούνται ολοένα και περισσότερο ζωτικές βάσεις ή η πολιτισμική γνώση που απαιτείται για την επιτυχία στις ακαδημαϊκές κοινότητες (π.χ. Σχολείο, πανεπιστήμιο, κ.ά.) (Hyland & Hamp-Lyons 2002)

Ακαδημαϊκή γνωστική ικανότητα (Cognitive/ Academic Language Proficiency, CALP): η ικανότητα να κατανοούμε και να διαπραγματευόμαστε το περιεχόμενο των γνωστικών αντικειμένων στη σχολική τάξη (ακαδημαϊκή επάρκεια, ικανότητα αφηρημένης σκέψης και κατανόησης θεωρητικών ζητημάτων)

Ακαδημαϊκός λόγος (academic discourse): το επίσημο επίπεδο ύφους της εκάστοτε γλώσσας που χρησιμοποιείται στο εκπαιδευτικό περιβάλλον για διδακτικούς αλλά και διαδικαστικούς/ καθοδηγητικούς σκοπούς (Bailey 2010)

Γενικό ακαδημαϊκό λεξιλόγιο (**general academic vocabulary**): οι λεξικές μονάδες που χρησιμοποιούνται στα διάφορα γνωστικά αντικείμενα και εντοπίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό σε ακαδημαϊκά συγκείμενα, π.χ. *σκοπός, διαδικασία, μέθοδος, εξετάζει*, κ.ά.

Βασικές επικοινωνιακές διαπροσωπικές ικανότητες (Basic Interpersonal Communication Skills, BICS): η ικανότητα να επικοινωνούμε στην καθημερινή ζωή στο πλαίσιο ανεπίσημων διαπροσωπικών επαφών (ευχέρεια λόγου)

Ειδικό ακαδημαϊκό λεξιλόγιο (**domain-specific academic vocabulary**): οι λεξικές μονάδες που χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα και συνιστούν επιστημονική ορολογία, π.χ. *διάθλαση φωτός, πρόσπτωση ακτίνων, θερμικός*, κ.ά.

Επίπεδο ύφους (register): η γνώση μιας γλώσσας περιλαμβάνει την ικανότητα να ποικίλλουμε τον λόγο μας, να χρησιμοποιούμε δηλαδή διαφορετικό επίπεδο ύφους ανάλογα με την περίσταση επικοινωνίας. Το επίπεδο ύφους καθορίζεται από: α) τον σκοπό επικοινωνίας: π.χ. αν ένα κείμενο που αφορά τη γλώσσα των νέων απευθύνεται σε γλωσσολόγους ή στο ευρύ κοινό, β) τις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των συνομιλητών: οικειότητα, σχέσεις ιεραρχίας, κτλ. και γ) το κανάλι επικοινωνίας: γραπτός ή προφορικός λόγος (Αγαθοπούλου 2011)

- Αγαθοπούλου Ε. 2011. Διδασκαλία δεύτερης γλώσσας για ακαδημαϊκούς σκοπούς Ι: Εισαγωγή στο πεδίο και εφαρμογές γλωσσολογικών αναλύσεων. Πρόγραμμα «Διαδρομές στη Διδασκαλία της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας». Θεσσαλονίκη, ΚΕΓ. Ανακτήθηκε στις 18/4/2018 στο διαδίκτυο: <http://elearning.greek-language.gr/mod/resource/view.php?id=272>.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α., Ε. Βλέτση, Μ. Μητσιάκη, Σ. Οικονόμου & Κ. Αλεξανδρή. 2014. Βλέποντας τον κόσμο με άλλα μάτια: φως, χρώματα. Μια προσέγγιση διδασκαλίας των Φυσικών Επιστημών μέσω της Νεοελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. Στο *Cross-curricular Approaches to Language Education*, Psaltou-Joycey Angeliki, Eleni Agathorouli & Marina Mattheoudakis (επιμ.), Cambridge Scholars Publishing, 244-272.
- Αραποπούλου Μ. & Γ. Γιαννουλοπούλου. 2001. Εγκυκλοπαιδικός οδηγός. Η χρήση της γλώσσας στα μη γλωσσικά μαθήματα: Ο λόγος των επιστημών. Ανακτήθηκε στις 2/5/2018 από το διαδίκτυο: http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/thema_e7/e_6_thema.htm
- Brinton D, M. A. Snow & M. Wesche. 1989. *Content-based second language instruction*, Newbury House, New York.
- Carrasquillo A. & V. Rodríguez. 1996. *Language minority students in the mainstream classroom*. England: Multilingual.
- Coyle D., P. Hood & D. Marsh. 2010. CLIL: Content and Language Integrated Learning, CUP, Cambridge, England.
- Cummins J. 1984. *Bilingualism and special education: Issues in assessment and pedagogy*. Clevedon, England: Multilingual Matters.
- Cummins J. 2000. *Language, power, and pedagogy: Bilingual children in the crossfire*. Clevedon, England: Multilingual Matters.
- Cummins J. 2001. *Negotiating identities: Education for empowerment in a diverse society* (2nd Ed.). Los Angeles: California Association for Bilingual Education.
- European Commission. 2000. European report on quality of school education. Sixteen quality indicators. Report based on the Work of the Working Committee on Quality Indicators. Directorat-General for Education and Culture. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο στις 18/4/2018: <http://aei.pitt.edu/42406/1/A6503.pdf>
- European Commission. 2001. Profile of foreign language teaching in schools in Europe. Eyrudice. Directorat-General for Education. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο στις 18/4/2018:
- Ζάγκα Ε., Α. Κεοίδου & Μ. Ματθαιουδάκη. 2015. Οι δυσκολίες των αλλόγλωσσων μαθητών στα μαθήματα του Προγράμματος Σπουδών από τη σκοπιά των εκπαιδευτικών: Ερευνητικά δεδομένα για το δημοτικό σχολείο και το γυμνάσιο. Παιδαγωγική επιθεώρηση 60, 71-90.
- Ζάγκα Ε. & Μ. Μητσιάκη. 2015. Μια Θάλασσα Μικρή...: Ένα Project Λογοτεχνίας για τη Διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας». Στα *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Γλώσσες και Πολιτισμοί σε (Διά)Δραση*, Βηδενιέρη Α., Ι. Πάγκαλος & Α. Σαπρίδου (επιμ.), Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας Α.Π.Θ., Εκδόσεις Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, 221–234.
- Ζάγκα Ε. 2014. Η διδασκαλία της γλώσσας με βάση το περιεχόμενο: Από τη θεωρία στην πράξη. Βάνιας, Θεσσαλονίκη.
- Ζάγκα Ε. 2008. Η συμβολή των μαθημάτων ειδικότητας στη γλωσσική αγωγή: Η διδασκαλία της Νέας Ελληνικής ως Δεύτερης γλώσσας με έμφαση στο περιεχόμενο των γνωστικών αντικειμένων του ΑΠΣ, Διδακτορική διατριβή, Ενωτάριο Κληροδότημα, Φιλοσοφική Σχολή, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη.
- Ζάγκα Ε. 2007. Η συμβολή των μαθημάτων ειδικότητας στη γλωσσική αγωγή: Η διδασκαλία της Νέας Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας με έμφαση στο περιεχόμενο των γνωστικών αντικειμένων του Αναλυτικού Προγράμματος. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ενωτάριο Κληροδότημα, Θεσσαλονίκη. Ζάγκα Ε. 2005. Μάθηση και διδασκαλία μιας Δεύτερης Γλώσσας: Από τα μοντέλα διδασκαλίας με "βάση το περιεχόμενο" σε προσεγγίσεις με "έμφαση στο περιεχόμενο" με χρήση στρατηγικών. *Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 3, 69–79.
- Hartiala A. K. 2000. *Acquisition of teaching expertise in content and language integrated learning*. University of Turku. Turku: Painsalama Oy.
- Hyland K. & L. Hamp-Lyons. 2002. EAP: Issues and directions. *Journal of English for Academic Purposes*, 1, 1–12.

- Jäppinen, A. K. 2005. Thinking and content learning of mathematics and science as cognitional development in Content and Language Integrated Learning (CLIL): Teaching through a foreign language in Finland. *Language and Education* 19 (2), 148-169.
- Johnstone A.H. 1991. Why science is difficult to learn? *Journal of Computer Assisted Learning*, 7 (2), 75-83.
- Κατσαλήρου Α. 2017. *Το ακαδημαϊκό λεξιλόγιο στη διδασκαλία της ελληνικής για ακαδημαϊκούς σκοπούς*. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο στις 30/4/2018: <https://ikee.lib.auth.gr/record/289836/files/GRI-2017-19401.pdf>
- Marsh D. & A. K. Hartiala. 2001. Dimensions of content and language integrated learning. In *Profiling European CLIL Classrooms*. Languages Open Doors, Marsh D., A. Maljers & A-K. Hartiala (eds). University of Jyväskylä: ER-Paino, 15-53.
- Ματθαιουδάκη Μ. 2013. Σύγχρονες μεθοδολογικές προσεγγίσεις – Η μέθοδος CLIL και σχετικές διδακτικές. *Διαδρομές στη διδασκαλία της νέας ελληνικής γλώσσας*, ΚΕΓ. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο στις 2/5/2018: http://elearning.greek-language.gr/pluginfile.php/1144/mod_resource/content/3/montela.didaskalias.me.basi.perioxomeno.pdf
- Mehisto P., D. Marsh & M. J. Frigols. 2008. *Uncovering CLIL: Content and language integrated learning in bilingual and multilingual education*. Macmillan, London.
- Nagy W. & D. Townsend. 2012. Words as tools Learning academic vocabulary as language acquisition. *Reading Research Quarterly* 47, 91-108.
- Οικονόμου Κ. 2013. Εφαρμογές CLIL στο ελληνικό σχολείο: επισημάνσεις από τη διδασκαλία σε ένα επαρχιακό γυμνάσιο. *Εκπαιδευτικός κύκλος* 1(2), 122–135.
- Παύλου Π. & Σ. Ιωάννου-Γεωργίου. 2008. Η εκπαιδευτική προσέγγιση CLIL και οι προοπτικές εφαρμογής της στην Δημοτική και Προδημοτική Εκπαίδευση της Κύπρου. *Πρακτικά του 10ου Παγκύπριου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο στις 25/4/2018: http://www.pek.org.cy/Proceedings_2008/pdf/i8.pdf
- Stoller F. L. 2008. Content-based instruction. In Van Deusen-Scholl N. & N. Hornberger (eds), *Encyclopedia of language and education: Second and foreign language education*, Springer, New York, 59–70.
- Street B. 2004. Academic Literacies and the 'new orders': implications for research and practice in student writing in higher education. *Learning and Teaching in the Social Sciences* 1,1: 9-20.
- Τερζή Π. 2015. Η μελοποιημένη ποίηση του Ρίτσου και του Ελύτη. Ένα διαθεματικό πρότζεκτ για τη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης σε σταβόφωνους πληθυσμούς. Μεταπτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο στις 30/4/2018: <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/18582/12/TerziPanagiotaMsc2015.pdf>
- Τσοκαλίδου Ρ., & Χ. Μαλιγκούδη. 2011. Διαπολιτισμική εκπαίδευση και Διγλωσσία. Κεφάλαιο 2, Ενότητα «Επιμορφωτικό Υλικό στο Πλαίσιο του προγράμματος ΕΣΠΑ: Πιστοποίηση Ελληνομάθειας Υποστήριξη και Ποιοτική Ανάδειξη της Διδασκαλίας της Ελληνικής ως Ξένης/Δεύτερης Γλώσσας» (συγχρηματοδότηση Υπουργείου Παιδείας- Ευρωπαϊκής Ένωσης και υλοποίηση: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας). Ανακτήθηκε στις 27/10/2018 από το διαδίκτυο: http://users.auth.gr/tsokalid/images/Diapolitismiki%20ekpedefsi_12.pdf
- Van de Craen P., E. Ceuleers, K. Mondt & L. Allain. 2007. European multilingual language policies in Belgium and policy-driven research. In Lauridsen L. & D. Toudic (eds), *Language at Work in Europe*. Festschrift in Honour of Wolfgang Mackiewicz. V&R Press, 139-151.
- Vollmer H. J. 2009. *Languages in other subjects*. Strasbourg: Council of Europe.